

MEHNAT BOZORI VA AHOLI BANDLIGI

*Namangan davlat universiteti San'atshunoslik kafedrasida dotsenti PhD,
Nabiyev Akramjon Botirjonovich*

*Namangan davlat universiteti Hayot faoliyati xavfsizligi
ta'lim yo'nalishi talabasi
Bannayev Muhammadjon Mamurjon o'g'li*

Anotatsiya. *Mazkur maqolada mehnat bozori va aholi bandligi masalalari tahlil qilinadi. Aholi bandligi bo'yicha statistik ma'lumotlar, mehnat shartnomasi va bandlikka oid qonun hujjatlari ma'lumotlari keltirib o'tilgan. globallashtirish, raqamlashtirish va iqtisodiy diversifikatsiya sharoitida mehnat bozorida o'zgarishlar, yangi ish o'rinlari yaratish va mehnat resurslarini qayta tayyorlash zaruriyati tahlil qilinadi*

Аннотация. *В данной статье рассматриваются вопросы трудового рынка и занятости населения. Приведены статистические данные о занятости населения, информация о трудовых договорах и нормативно-правовых актах, касающихся занятости. В условиях глобализации, цифровизации и экономической диверсификации анализируются изменения на трудовом рынке, необходимость создания новых рабочих мест и переподготовки трудовых ресурсов.*

Abstract *This article analyzes the issues of the labor market and employment. It presents statistical data on employment, information on labor contracts, and legal documents related to employment. In the context of globalization, digitalization, and economic diversification, the article analyzes changes in the labor market, the need for creating new jobs, and the necessity of retraining labor resources.*

Kalit so'zlar: *Iqtisodiyot, mehnat bozori, faoliyat, IT, mehnat resurslari, aholi bandligi, globallashuv, ishchi kuchi, strategiya, vositachi firmalar*

Ключевые слова: *Экономика, рынок труда, деятельность, ИТ, трудовые ресурсы, занятость населения, глобализация, рабочая сила, стратегия, посреднические компании.*

Keywords: *Economy, labor market, activity, IT, labor resources, population employment, globalization, workforce, strategy, intermediary firms.*

Kirish. Hozirgi zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sharoitida mamlakatning barqaror va izchil rivojlanishini ta'minlashda mehnat bozori va aholi bandligining holati muhim omillardan biri hisoblanadi. Har qanday davlatning iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish quvvati va ijtimoiy barqarorligi, eng avvalo, uning inson resurslaridan qay darajada samarali foydalana olayotgani bilan belgilanadi. Bu jarayonda aholining mehnat faoliyatiga jalb etilishi, turli sohalarda ish bilan ta'minlanishi, mehnat muvozanati va taklif-istiqbollarning uyg'unlashuvi alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, globallashuv va raqobat kuchayib borayotgan sharoitda mehnat bozorida yuz berayotgan o'zgarishlarga moslashish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mehnat resurslarini qayta tayyorlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Oxirgi yillarda O'zbekiston misolida olib qaralganda ham, iqtisodiy islohotlarning tub mohiyati aholining turmush darajasini oshirish, kambag'allikni kamaytirish va mehnatga layoqatli qatlamni ish bilan ta'minlash orqali iqtisodiy faollikni kuchaytirishga qaratilganini ko'rish mumkin. Davlat siyosatida bandlikni ta'minlash masalasi alohida ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda. Shunga mos ravishda, yangi tashabbus va dasturlar, xususan, yoshlarga, ayollarga, chekka hudud aholisi va nogironligi bo'lgan shaxslarga ish o'rinlari yaratish bilan bog'liq harakatlar ko'lamini kengaytirmoqda. Mehnat bozori esa mazkur tashabbuslarni

amalga oshirishda asosiy muvofiqlashtiruvchi platforma sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bundan tashqari, iqtisodiyotning diversifikatsiyalashuvi, texnologik yangilanishlar, raqamlashtirish jarayonlari mehnat bozorida mutlaqo yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. An'anaviy ish turlari o'rnini zamonaviy xizmatlar, IT va onlayn mehnat shakllari egallab bormoqda. Bu esa nafaqat mehnat munosabatlarining shakli, balki bandlikning tabiati, tarmoqlar bo'yicha taqsimoti va ishchi kuchiga bo'lgan talabni tubdan o'zgartirmoqda. Shuningdek, xalqaro migratsiya, tashqi mehnat bozori bilan integratsiya jarayonlari ham ichki mehnat siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu jihatdan olib qaralganda, mehnat bozori va aholi bandligi masalalarini o'rganish, mavjud muammolarni tahlil qilish va ular yechimiga qaratilgan takliflar ishlab chiqish nafaqat iqtisodchilar, balki ijtimoiy soha vakillari, siyosatchilar va strategik rejalashtirish bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun ham dolzarb vazifa hisoblanadi. Zero, bu yo'nalishdagi har bir islohot millionlab insonlarning hayot sifatini belgilovchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Mehnat bozori — ish kuchi oldi-sotdi qilinadigan bozor. Mehnat bozorining ishtirokchilari ishga yollovchilar, ishga yollanuvchilar va ular o'rtasidagi turli vositachilar hisoblanadi. Turli vositachi firmalar, tashkilotlar va agentliklar mehnat bozorining infratuzilmasini tashkil etadi. Ish kuchi maxsus tovar sifatida uning sohibi tomonidan bozorga taklif etiladi. Ishga yollovchilar mehnat bozoriga talab bilan chiqadi. Ish kuchining oldi-sotdisi bevosita haridor bilan sotuvchi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri yoki vositachilar ishtirokida yuz berishi mumkin. Bu ishni mehnat birjasi yoki ish topib beruvchi firmalar bajaradi. Ish kuchining oldi-sotdisi mehnat bitimi shaklida rasmiylashtiriladi. Mehnat bozorida ish kuchini sotuvchi bilan uni oluvchi o'rtasida mehnatning kelishilgan narxi — ish haqidir.

Mehnatga talab uning narxi bo'lmish ish haqi miqdoriga nisbatan teskari mutanosiblikda, ya'ni ish haqi oshsa mehnatga talab qisqaradi, agar u pasaysa,

mehnatga talab oshadi. Mehnat bozoridagi mehnat taklifi ish haqiga nisbatan to‘g‘ri mutanosiblikda bo‘ladi. Moddiy muhtojlik sharoitida ko‘p ishlab, ko‘p pul topishga intilish mehnat taklifini oshiradi.

Mehnat bozorida mehnatga talab taklifdan oshib ketsa ish kuchi taqchilligi, mehnat taklifi talabdan ko‘p bo‘lsa ishsizlik paydo bo‘ladi.

Mehnat bozorining turlarga ajralishi uning harakteri va ko‘lamiga bog‘liq. Mehnat bozori oshkora va yashirin harakterda faoliyat ko‘rsatishi mumkin. O‘z ko‘lamiga qarab mehnat bozori mahalliy-hududiy, milliy va jahon bozorlaridan iborat. Globalizatsiya sharoitida moddiy resurslarni mamlakatlararo taqsimlanishiga mos ravishda mehnat resurslari ham taqsimlangani sababli jahon mehnat bozori tez rivojlanadi. Iqtisodiyoti kuchli mamlakatlar milliy mehnat bozorida kelgindilar mehnati taklifi tez o‘sadi, narxi arzonligidan unga talab ham ortadi

Aholining hammasi mehnatga yaroqli hisoblanmaydi. Erkaklarning 16 yoshdan 60 yoshgacha, ayollarning 16 yoshdan 55 yoshgacha bo‘lganlarigina mehnatga yaroqli hisoblanadi. Ishlab chiqarishning ba‘zi sohalarida 50 yosh, hatto 40 yoshdan nafaqaga chiqariladi. Ayni vaqtda nafaqa yoshidagilar xohlasa ishlashlari ham mumkin. Shuningdek, 15 yoshga to‘lgan o‘quvchilar o‘qishdan bo‘sh vaqtlarida ishlashlariga ruxsat etilgan. Mehnatga yaroqlilar mamlakat jami aholisining yarmidan ortig‘ini tashkil etadi. Mehnatga yaroqlilarning asosiy qismi sanoatda, qishloq xo‘jaligida, qurilishda band. Ular foydali qazilmalar, mashinalar, oziqovqat va sanoat mahsulotlarini ishlab chiqaradi, paxta, g‘alla, kartoshka, uzum yetishtiradi, binolar bunyod etadi, ya‘ni moddiy boylik yaratishadi. Ta‘lim, fan, madaniyat, tibbiyot xodimlarining mehnat natijalari boshqacharoq. Ularning mehnat natijalari ham foydali va zaruriydir

Mehnatda band aholining iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha taqsimlanishi (2017-yil). Aholining munosib va rasmiy ish bilan bandligini ta‘minlash maqsadida “O‘zbekiston Respublikasining 2021-2030 yillarda aholi bandligiga ko‘maklashish

strategiyasi” ishlab chiqildi. Ushbu strategiyani amalga oshirish natijasida erishiladigan maqsadli ko‘rsatkich va indikatorlar 2030 yilgacha bo‘lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalar samarali va munosib ish bilan bandlikni oshirish asosida barqaror va umumqamrovli iqtisodiy o‘shirishga xizmat qiladi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning tub maqsadi – bu inson farovonligi, uning munosib turmush darajasini ta’minlash hisoblanadi. Bu esa, o‘z navbatida davlat tomonidan aholining samarali ish bilan band bo‘lishiga barcha shart- sharoitlarni yaratib berishi, shu jumladan, tadbirkorlar uchun qulay biznes yuritish muhiti, investitsiya, soliq siyosati, shaffoflik, sud-huquq tizimining adolatli bo‘lishi kabi omillarga bog‘liq. Chunki mamlakatimizda yaratilayotgan ish o‘rinlarining 90 foizi xususiy sektor hissasiga to‘g‘ri keladi va aynan iqtisodiyotning taraqqiyoti kichik va o‘rta biznesning rivojlanishi bilan bog‘liq.

O‘zbekistonda 2021 yil 1 yanvar holatiga mehnat resurslari **19,1 mln.** kishi, kishi, jami ish bilan bandlar **13,2 mln.** kishi, shundan iqtisodiyotning rasmiy sektorida **5,7 mln.** kishi (**43,3%**), iqtisodiyotning norasmiy sektorida **5,6 mln.** kishi (**42,8%**), ishga joylashtirishga muhtoj shaxslar **1,6 mln.** kishi (**10,5%**) va chet elda ishlash uchun ketganlar **1,8 mln.** kishini tashkil qildi.

Mehnat resurslari - mamlakat aholisining mehnatga layoqatli yoshdagi qismi, iqtisodiy resurslarning tarkibiy unsuri; 16 yoshdan 55 yoshgacha bo‘lgan ayollar, 60 yoshgacha bo‘lgan erkaklar Mehnat resurslariga kiritiladi.

Kishilar yoshining ulg‘ayishiga qarab Mehnat resurslariga dastlab qo‘shiladilar, so‘ngra (yoshi o‘tgach) undan chiqadilar. Ko‘pchilik mamlakatlarda, shu jumladan, O‘zbekistonda 16—59 yoshdagilar Mehnat resurslariga kiritiladi. Mehnat resurslari o‘shirish aholining ko‘payishiga bog‘liq. Aholi tarkibida yoshlar qanchalik ko‘p bo‘lsa, Mehnat resurslari shunchalik tez o‘sadi. 20-asr oxiri —21-asr boshlarida O‘zbekistonda Mehnat resurslari har yili 320—350 ming kishi

atrofida ko‘payib bordi. Ularning asosiy qismini mehnat yoshiga qadam qo‘yganlar tashkil etadi.

Mehnat resurslari soni miqdoriy ifoda bo‘lsa, mehnat yoshidagilarning bilim saviyasi, malakasi, kasbiy mahorati va ishbilarmonligi uning sifatini yaratadi. Ta’limtarbiya, malakani oshirish, sog‘liqni ta’minlash, uni mustahkamlash uchun sarflar inson kapitaliga investitsiya bo‘lib, Mehnat resurslari ni takroran yaratishga xizmat qiladi. Mehnat resurslari mehnat bozori orqali taqsimlanadi. Mehnat resurslari bandligi — mehnat yoshidagi kishilarning ish bilan ta’minlanishi, ularning tovar va xizmatlar yaratishda ishtirok etishi. Mehnat resurslari tarkibidagi ishlashga talabgor bo‘la turib ish topa olmaganlar ishsizlar hisoblanadi.

Xulosa. Mehnat bozori va aholi bandligi mavzusi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Mehnat bozori, ishchi kuchi va ish beruvchilar o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga solib, iqtisodiyotning samarali ishlashini ta’minlaydi. Aholi bandligi darajasi mamlakatning iqtisodiy barqarorligini, aholi farovonligini va ijtimoiy xavfsizlikni aks ettiradi.

Hozirgi kunda globalizatsiya, raqamlashtirish va iqtisodiy diversifikatsiya jarayonlari mehnat bozorida sezilarli o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Bu o‘zgarishlar yangi ish o‘rinlarini yaratish, ishchi kuchining malakasini oshirish va qayta tayyorlash zaruratini keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, ishchilarni zamonaviy texnologiyalar va raqamli ko‘nikmalar bilan tanishtirish, mehnat sharoitlarini yaxshilash va bandlikni oshirish bo‘yicha samarali siyosatlar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kuchkarov, A. (2018). "Mehnat bozori va aholi bandligi." *Iqtisodiyot va Statistika* jurnali. (84-86-betlar)

2. Mirzaev, M. (2019). "O‘zbekiston mehnat bozorining muammolari va rivojlanish istiqbollari." *O‘zbekiston iqtisodiyoti* jurnali, 3-son. (62-65-betlar)
3. Ismailov, B. (2020). "Mehnat bozori va bandlikni boshqarishning iqtisodiy jihatlari." *Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya* jurnali, 2-son. (115-119-betlar)
4. Teshabayeva, S. (2017). "Aholi bandligini oshirishda mehnat bozori roli." *Iqtisodiy tadqiqotlar* jurnali, 1-son. (23-25-betlar)
5. Qodirov, U. (2021). "Mehnat bozorining asosiy muammolari va yechimlar." *Yosh iqtisodchilar* jurnali, 4-son. (120-122-betlar)
6. Internet resurslari. www.wikipediya.uz